
SVENSKA TEATERN

Topelius ja teatteri *historiallinen kävelykierros*

SUOMENKIELINEN TIIVISTELMÄ

Käännös: Iiris Autio

Suomenkielinen tiivistelmä

KÄÄNNÖS: IIRIS AUTIO

Tämä teksti on tiivistelmä kävelykierroksen sisällöstä. Uusi otsikko merkitsee siirtymistä seuraavaan tilaan. Opastukselle on luontaista, että se elää kulloisenkin ryhmän mukana. Toisinaan jokin tiivistelmässä mainittu asia saattaa jäädä mainitsematta tai voi olla, että Topelius sanoo jotakin sen ulkopuolelta. Hänelle voi rohkeasti esittää kysymyksiä suomeksi, jos jokin on epäselvää. Voitte myös kääntyä yleisövastaavan puoleen, joka puhuu suomea.

Sisäänkäynnillä

Tervetuloa kävelykierrokselle Helsingin Svenska Teaterniin! Kierroksella nähdään osa niistä tiloista, joita ei näe tavallisen vierailun yhteydessä. Lisäksi kerron, kuinka Svenska Teatern on kehittynyt siitä, kun olin itse mukana perustamassa sitä. Paljon on nimittäin ehtinyt tapahtua sen jälkeen.

Kuvaaminen on sallittua kierroksen aikana lukuun ottamatta tekeillä olevia lavastuksia ja lavastussuunnitelmia sekä teatterin muuta henkilökuntaa, jos he sattuvat tulemaan vastaan. Yleisövastaavaa ja minua saa kuvata.

Onko kysyttävää?

Sitten aloitetaan. Olkaa hyvät ja seuratkaa minua.

Hissin edessä

Aloitetaan elevaattorista, tai tavarahissistä. Taloon asennettiin edellisen remontin yhteydessä v. 2010-2012 useita hissejä. Minun aikanani ei huomioitu apuvälineiden kanssa liikkuvia, mutta onneksi nykyään talo on esteetön.

Hississä

Huomattavan tilava hissi kulkee luotisuoraan lähes koko rakennuksen läpi, mistä on suuresti hyötyä.

Ennen aikaan näin suuressa talossa joutui kulkemaan valtavan suuren avainnippun kanssa. Tällainen sähköistetty avain on ohjelmoitu niin, että siinä on kaikki avaimet, ja sen avulla pääsee eri kerroksiin nappia painamalla.

Ulos hissistä

Pyyhitään jalat kunnolla mattoon, sillä seuraaville lattiapinnoille ei saa kulkeutua likaa tai kiviä.

Takanäyttämöllä

Svenska Teaternin suuren näyttämön takanäyttämöllä on tilaa kulisille ja tarpeistolle. Esitykset vuorottelevat lavalla, ja lavasteet on helppo vaihtaa kuljettamalla ne suurista ovista.

Takanäyttämö on myös kulkureitti talon oikean ja vasemman puolen välillä. Esityksen aikana täällä on vipinää, kun näyttämötekniikat käyttävät reunoilla olevia pieniä ovia päästäkseen lavalle siirtämään suuria pyörien päällä olevia lavasteita.

Tarpeistonhoitaja huolehtii lisäksi rekvisiitasta eli esineistä, joita näyttelijät käyttävät esityksen aikana sekä joskus myös suoraan ojentaa ne näyttelijöille, jotka kiiruhtavat lavalle tekemään entrén (sisääntulo) tai sortin (poistuminen), kuten teatterimaailmassa vanhastaan ranskaksi sanotaan. Esimerkiksi en face tarkoittaa näyttelemistä kasvot yleisöön päin.

Katsomo on sopivasti tyhjiällä, jos haluamme kokeilla entréa lavalla.

Suurella näyttämöllä

Tervetuloa lähemmäs, suoraan Svenska Teaternin sydämeen, suurelle näyttämölle. Huomaan, että olen unohtanut esitellä itseni, olen Zacharias Topelius.

Syntynyt Kuddnäsissä, Uudessakaarlepyyssä ja asunut Helsingissä ja Sipoossa. Kirjailija, lehtimies, runoilija, entinen yliopiston rehtori ja professori sekä tässä yhteydessä tärkeimpänä entinen tämän teatterin johtokunnan jäsen ja yksi sen perustajista. Siispä sopiva matkaopas.

Aloitetaan alusta, kun muutin tänne nuorena opiskelemaan 1830-luvulla. Carl Ludvig Engelin pieni puuteatteri niinikään Esplanadilla oli ainoa laatuaan. Valkoinen korkea rakennus puisine pylväineen, taitekattoineen ja pitkulaisine ikkunoineen muistutti hieman Vanhaa kirkkoa Ruttonpuistossa.

Uudenkarhea, pieni ja sievä teatteri miellytti aluksi suuren kaupungin menoon tottumattomia silmiäni. Vuodet veivät kuitenkin veronsa. Teatteritalo kävi vanhanaikaiseksi eikä puinen rakenne ollut paloturvallinen. Minä ja muutama työ- ja teatteritoverini tahdoimme Helsinkiin uuden ja nykyaikaisen, kivisen teatteritalon. Asiasta kirjoitettiin lehtiin ja keskusteltiin parikymmentä vuotta, kunnes lopulta marraskuussa 1860 tällä paikalla vihittiin käyttöön Nya Theatern (Uusi teatteri), joka vihdoinkin sopi suomalaisen teatteritaiteen arvolle.

Modernissa rakennuksessa oli kaasu- ja vesiputkisto sekä kaunis koristeltu ja lämmitetty 850-paikkainen katsomo. Keskellä loisti keisarinaitio, mutta vähävaraisetkin huomioitiin kolmannen parven edullisilla paikoilla. Suuri näyttämö ja sen varustelu olivat viimeistä huutoa.

Vain kaksi ja puoli vuotta myöhemmin heräsin eräänä yönä sairastaessani keuhkoputkentulehduksesta, ja näin Kirkkokadun asuntomme ikkunasta liekehtivän taivaan. Teatteri paloi. Vain ulkomuurit jäivät jäljelle.

Vuosien ponnistelu teatterin eteen – ja minkä vuoksi? Ennen tulipaloa tyttäreni Rosa kuoli sillä välin, kun osallistuin talouskokoukseen teatterilla ja Engelin teatterin aikaan poikani Rafael kuoli, kun näytelmääni Seikkailu saaristossa oltiin harjoittelemassa. Tulipalon jälkeen en tahtonut enää uhrata elämäni teatterille ja siirryin johtokunnan jäsenestä satunnaisesti vieraaksi. Ja olen sitä näköjään edelleen.

Vaikka rakennus paloi, taiteen paloa liekit eivät voineet niellä. Pian tulipalon jälkeen teatterin raunioille päätettiin rakentaa uusi talo, joka vihittiin käyttöön vain kolme vuotta myöhemmin. Kyseessä on tämä nykyinen rakennus.

Nimi vaihtui Nya Theaternista Svenska Teaterniksi myöhemmin. Uudessa talossa oli sen uudenaikaisuuden lisäksi opittu edellisestä kerrasta, ja se oli vielä entistä parempi ja hienompi. Katsomo näyttää edelleen melko samalta.

Teatterin masiinat ovat muuttuneet minun ajoistani. Aiemmin suuret fondit ujutettiin lavalle katossa olevan aukon läpi vintillä sijaitsevasta lavastamosta. Täällä ne ripustettiin tankoihin ja niitä ohjattiin käsipelillä köysistön avulla. Näyttämötyöntekijät viestivät toisilleen siirroista vihellyksin. Olette kai kuulleet, ettei teatterissa saa viheltää. Muuten voi saada kulissin päähänsä.

Nykyään näyttämötekniikoilla on kuulokkeet ja mikrofonit, ja kulissee ohjataan ylös ja alas tietokoneiden avulla. Ennen myös näyteltiin toisella tavalla, painokkaasti ja päätöksellä. Mielestäni se oli välillä hieman teennäistä.

Nykyään on erilaisia tyylejä, kuten naturalismi, jossa todellisuutta kuvataan luonnollisemmin ja käytetään tavallisempaa kieltä tai abstrakti teatteri, jossa yleisö luo itse merkityksen. On musikaaleja, tanssia ja elokuvia. Monipuolisuus on hyvä asia. Palaamme tänne vielä hieman toista kautta, mutta siirrytään nyt eteenpäin tarinoimaan hieman hevosista.

Hississä

Minun aikaani teatterissa oli hevosportti.

Pitkälle 1900-luvulle asti tavaroiden ja ihmisten kuljettamiseen käytettiin hevosia. Samoin tästä ovesta ajettiin aiemmin tavaraa teatterille hevoskärryillä, jotka voitiin ajaa ramppia pitkin suurelle näyttämölle. Nykyään automobiilit ajavat teatterin ulkopuolelle, josta tavarat lastataan hissiin ja ajetaan eri kerroksiin. Vaikka mahtuu tänne automobiilikin.

Ulos hissistä kellariin

Joskus lavalla nähtiin oikeita hevosia. Naturalismi pyrki jäljentämään oikeaa elämää lavalla hyvin tarkasti. Oikeaa ruokaa ja juomaa, kasveja ja eläviä eläimiä. Harjoituksissa on täytynyt olla hulinaa. Hevosten mielipidettä ei taidettu kysyä.

Tämä kellari näyttää päällisin puolin aika tavalliselta. Edellisen remontin yhteydessä pohjakerros laajeni 700 m²:llä muun muassa uusilla verstailla ja omalla saunalla. Olemmehan sentään yksi Suomen kansallisenäyttämöistä.

Pukuvarastoa ei ollut vielä minun aikaanani.

Pukuvaramastossa

Harva on nähnyt näin paljon pukineita yhdellä kertaa. Teatterin pukumateljee kuusi kerrosta ylempänä ompelee kaikkea mahdollista, ja meillä on myös oma pyykitupa ja mankelit.

Kuinkahan sitä oikein pärjättiin ennen, kun näyttelijöiden piti kustantaa itse pukunsa? Maalaisasut, historialliset puvut, herrasväen ja palvelusväen vaatteet ja juhla-vaatteet eri näytelmiin. Kyllä esitykset olivat hienoja silloinkin. Tästä paljoudesta riittäisi jo annettavaksi köyhille, mutta on toki hyvä, ettei näyttelijöiden tarvitse hankkia pukuja itse.

Tämä määrä on silti jo liikaa. Kohtuus kaikessa. Lapsuudessani kotiapulaisemme Stina tapasi huikata keittiöstä isälleni juuri näin, jos minä olin töpeksinyt.

Stinan mielestä isän olisi pitänyt olla meille ankarampi. Kiltti isämme ei lyönyt meitä. Risu oli esillä lähinnä varoituksena. Vain valehtelu oli niin vakavaa, että siitä rangaistiin.

Toisinaan, jos olin ollut tuhma, äitini sulki minut ruokakomeroon. Tärkeintä oli miettiä tekojaan ja ymmärtää virheensä.

Erään kerran olin komerossa syksyllä, ja söin kaikki juuri valmistetut hillot ja mehut!

Siirrytään eteenpäin.

Hissille

Vanhoissa polkupyörissä oli suurempi pyörä edessä ja pienempi takana, ja niissä piti ottaa kunnolla vauhtia tai tukea, jotta pääsi liikkeelle.

Verstas

Tervetuloa meidän omaan puuverstaaseemme. Täällä valmistetaan lavasteita puusta, ja pajalla tai metalliverstaassa niihin tehdään tukevat pohjarakenteet.

Aiemmin kaikki sahattiin ja taottiin käsin, mutta nykyään on käytössä mekanisoituja ja sähköistettyjä työkaluja.

Maalaamo

Täällä on tilaa lavasteiden maalaamiseen sekä tarpeistonvalmistajan huone. Hän tekee sellaista tarpeistoa eli rekvisiittoja, joita ei voi ostaa valmiina. Esityksessä voi olla vaikkapa maljakko, jonka täytyy hajota jokaisessa näytöksessä samalla tavalla kolmeen osaan ja olla taas koottavissa seuraavaan näytökseen.

Takaisin hissiin

Siirrytään nyt pois maan alta ja talon alimmasta kerroksesta. Hississä on seitsemän kerrosta, mutta jäädään kuudennessa kerroksessa pois, ettemme päädy seitsemänteen taivaaseen.

Ruokasali

Olkaa hyvät ja istukaa. Joku muistaa ehkä Miniscen-näyttämön, joka oli tässä tilassa ennen viimeisintä remonttia. Nyt tämä on henkilökunnan ruokasali, jossa valmistetaan myös väliaikatarjoiluja.

Miniscenin tilalle tuli toinen näyttämö, ja siihen liittyy oma tarinansa. 1930-luvulla tehtiin kattava teatteritalon korjaus ja laajennus. Tämä tila ja suuret porraskäytävät talon molemmin puolin on rakennettu silloin, ja julkisivu vaihtui funkistyyliseksi.

Jos ette muista, miltä teatteri näytti sitä ennen, voimme siirtyä tuohon seuraavaan huoneeseen.

Stigzeliuksen huone

Tässä teatteri ennen 1930-luvun remonttia: kelta-ruskea, koristeelliset pylväät, kaari-ikkunat ja karyatidit – naishahmot, jotka kannattelevat palkistoa. Uusrenessanssia.

Remonttia suunniteltiin jo v. 1916, mutta siihen ei ollut varoja. Miten sitten rahaa oli 20 vuotta myöhemmin? Seinältä löytyy johtolanka.

Amos Anderson, yksi aikansa rikkaimmista ja vaikutusvaltaisimmista miehistä, oli myös taiteenystävä ja Svenska Teaternin johtokunnan puheenjohtaja. Ystävämme Amoksen suuri lahjoitussumma oli merkittävä panos remontin toteutumiselle. Uusimman remontin yhteydessä pieni näyttämö talon vasemmalla puolella nimettiin AMOS-näyttämöksi hänen kunniakseen.

Mutta nyt haluaisin viedä teidät paratiisiin ja piippuhyllylle. Minun seurassani pääsee portaita pitkin ja yleisövastaavan seurassa hissillä.

Ylätasanteella

Kappas! Muistuttaako tämä rintakuva minua? Tässä vieressä on opettajani Runeberg, jonka luona myös asuin, kun muutin Helsinkiin. Hänen poikansa Valter on tehnyt nämä muotokuvat.

Käytävässä

Varoitus: jos jollakulla on korkean paikan kammo, ei kannata tulla mukaan seuraavaan paikkaan, vaan pysytellä käytävän puolella. Pidämme oven auki, jotta puheeni kuuluu.

Kolmannella parvella

Tervetuloa paratiisiin ja piippuhyllylle! Teatterin alkuaikoina nämä olivat edullisia paikkoja vähävaraisia varten. Kulttuurin ei kuuluisi olla vain hienoa väkeä varten. Ensin täällä oli tosin vain seisomapaikkoja, ja kun tänne saatiin tuolit, katsojan täytyi istua eteenpäin taipuneena kuin piippu voidakseen nähdä lavalle. Lisäksi kaasuvalaistuksesta ja väkimassasta nouseva lämpö teki tilasta tunkkaisen. Engelin teatterissa oli vain kynttilöitä ja öljylamppuja, ja kaikki noki nousi ylös – piippuhyllylle. Nykyään salissa on ilmastointikoneet, joiden avulla lämpötila pysyy sopivana.

Moni ei arvaa, mistä materiaalista kattokruunu on tehty! Se on papier-mâché'ta, paperimurskaa ja liisteriä, joka on värjätty muistuttamaan messinkiä. Vanhassa teatterissa, joka paloi, kruunu oli messinkinen. Talon vihkiäisten alla koeajettiin mekaniikkaa, jonka avulla valaisimen voi laskea alas huoltoa varten ja – pang! Kruunu putosi permannolle. Kukaan ei onneksi loukkaantunut, mutta kruunu päätettiin vaihtaa kevyempään, joka painaa vain 50 kiloa. Minun aikani valaistus toimi kaasulla, myöhemmin sähköllä ja nykyään kruunussa on energiaa ja luontoa säästävät ledilamput.

Katossa leijaillee amoriinien lisäksi tunnettujen kirjailijoiden medaljonkikuotokuvia. Ikävää vain, että mukaan ei ole valittu naiskirjailijoita, vaikka heitäkin oli. Minun vanhempani olivat tarkkoja siitä, että minä ja sisareni Sophie saamme samanlaisen kasvatuksen ja arvon sukupuolesta riippumatta. Tämä ei ollut lainkaan itsestään selvää siihen aikaan, ja on määrittänyt minua ja ajattelua suurensti. Siksi haluan esitellä seuraavaksi erään ihailemani naisen, joka paitsi oli taitava esiintyjä, vaikutti lisäksi teatterin kielelliseen kehitykseen.

Minun seurassani pääsee portaita pitkin ja yleisövastaavan seurassa hissillä.

Muotokuva käytävässä

Näyttelijätär ja teatteriohjaaja Hedvig Charlotta Raai-Winterhjelm oli kotoisin Tukholmasta, mutta näytteli Suomessa sekä Engelin puuteatterissa että tässä talossa. Tällä vahvalla naisella oli käänteentekevä merkitys suomenkieliselle teatterille.

Tuohon aikaan ei esitetty teatteria suomeksi ja suomenruotsiksi tuli paljon myöhemmin. Riikinruotsia pidettiin ainoana näyttämölle soveltuvana kielenä. Kotimaisella ja suomenkielisellä teatterilla oli silti puolestapuhujia; minun lisäkseni mm. Kaarlo ja Emilie Bergbom, jotka perustivat myöhemmin Suomalaisen teatterin.

Vuonna 1869 Bergbomit saivat päähänsä, että Aleksis Kiven uutuusnäytelmä Lea saisi ensi-iltansa täällä Nya Teaternissa – suomeksi. Miesrooleja esitti neljä suomenkielistä miestä, mutta päärooliin Leaksi Bergbomit tahtoivat aidon primadonnan eli taitavan, mutta ruotsalaisen ja sen vuoksi suomea osaamattoman Hedvig Charlotan. Hän opetteli repliikkinsa sisukkaasti ulkoa, ja vaikka ei aina ehkä ymmärtänyt sanomaansa, eläytyi rooliinsa niin innokkaasti, että teoksesta tuli menestys.

Hedvig Charlotta oli ensimmäinen nainen, joka replikoi suomeksi ammattinäyttämöllä. Kantaesitystä pidetään suomalaisen teatterin syntymähetkenä. Siihen tarvittiin näköjään ruotsalainen nainen!

Aika rientää, ja vielä on yksi paikka nähtävänä. Minun seurassani pääsee portaita pitkin ja yleisövastaavan seurassa hissillä.

Teatterin johdokunnan aitio

Käykää sisään, vaikka aitio ei olekaan enää niin suuri kuin aiemmin. Silloin tässä oli kabinetti, jossa saattoi nauttia tarjoiluista. Se poistettiin edellisen remontin yhteydessä, jotta saatiin tilaa yleisöhisille. Pieni tila menetettiin, mutta sillä voitettiin koko talon esteettömyys. Hyvin tärkeä muutos!

Tämä aitio on varattu teatterin johtokunnalle. Vastapäätä näkyy keisarin aitio, josta Pietarin hovi maksoi aikanaan 1000 ruplaa vuokraa vuodessa. Suomen itsenäistymisestä alkaen se on ollut presidentin aitio. Aitiot symboloivat valtaa, ja valta voikin olla pulmallinen asia.

Tällaisista vanhoista ja suurista rakennuksista löytyy kiinnostava ilmiö, salakäytävät. Ja vallasta puheenollen, keisarin aition kabinetissa oli ennen korkea seinäpeili, jonka takana oli salaovi. Arvatenkin ovi johti näyttelijöiden pukuhuoneiden käytäviin. Eräs kenraalikuvernööri, joka istui usein aitiassa asennutti oven järjestääkseen lemmeikkäitä kohtaamisia tiettyjen näyttelijöiden kanssa. Se oli kyllä sopimaton ilmaisu hierarkialle ja vallankäytölle. Ovi poistettiin onneksi v. 1936.

Molemmissa aitioissa on alkuperäiset huonekalut. Täällä olen seurannut esityksiä monet kerrat, siis edellisessä teatteritalossa. Täältä näkee hyvin, mitä kulisissa tapahtuu. Myöhemmin, kun vierailin teatterissa tavallisena katsojana, minulla oli tapana istua tässä yläpuolella pikkuaitiossa, jotta en herättäisi niin paljon huomiota. "Katsokaa, Topelius!" Ei kiitos!

Pian on aika lopetella. Onko teillä kysymyksiä? (Voi kysyä myös suomeksi.)

Siirtykäämme viimeistelemään kierros vaatenaulakon suuntaan.

Minun seurassani pääsee portaita pitkin ja yleisövastaavan seurassa hissillä.

Narikka

Hyvät ystävät, aika on kulunut kuin siivillä, mutta tahtoisin vielä sanoa muutaman sanasen. Tahdon kiittää teitä osallistumisesta tälle kierrokselle. Toivon, että kokemuksenne on ollut miellyttävä ja että tapaamme jälleen.

Sallinette, että lausun hyvästiksi säkeistön erästä runostani, joka sopinee tilanteeseen.

*Tääll' vaikenee tyrskyt päivän
aamun kasteessa, rauhassa illan.
Tääll' häilyy vain armas muisto
ohikiitäneen elämän, ajan.
Viivähdä kulkija, ken lienet;
jää rauhaan, hyvään, onneen.*

Lämmin kiitos!

Nyt minun on enää palattava takaisin sinne, mistä tulin.

Terveisiä tuleville sukupolville!